

LINGVISTIKA STILA

RADOJE SIMIĆ

Filološki fakultet Beograd

UDK 801 : 82.08

Izvorni naučni rad

Primljen: 20. novembra 1989.

Prihvaćen: 9. aprila 1990.

Ideju o strukturi znaka Sosir nije doveo do kraja, niti sagledao sve posledice svog otkrića. Zbog toga je zapao u izvjesne kontradikcije (oko proizvoljnosti znaka, vrijednosti i značenja znaka, oko definicije jezičke jedinice i sl.). On nije obratio pažnju ni na dihotomije sistem/norma, kultura/ideologija itd. a one su, kao i značenje/vrijednost i dr., zasnovane na suprotnosti između dva tipa zakonitosti po kojima se ponašaju znakovne jedinice: na suprotnosti između »prirodne« i socijalne regulative.

Dva tipa jezičkih zakonitosti — lingvistički i stilistički — zglobljeni su u složen mehanizam. Taj mehanizam sasvim je sigurno sličan, po nečemu i identičan sa onim koji upravlja životom znakova uopšte, ne samo jezičkih. De Sosir je, razmišljajući o ovome, postavio zahtev za osnivanjem jedne nauke »koja bi ispitivala život znakova u društvenom životu« — semiologije¹ »Lingvistika je samo deo te opšte nauke — izjavljuje veliki Švajcarac; — zakoni što će ih semiologija otkriti moći će se primenjivati i na lingvistiku koja će tako biti uključena u jednu sasvim određenu oblast u skupu ljudskih činjenica«. Mada je ta nauka — u grubim crtama — već pre de Sosira bila etablirana, pod imenom *semiotike*², njegove prognoze su se u izvesnom smislu pokazale teško ostvarivim. Zapravo, obrnuto od onoga što je mislio ženevski lingvist, semiologija još nije uspjela razviti svoj naučni program u koji bi se lingvistika sa uspehom uključila: ova tehnički i teorijski veoma jaka disciplina u mnogom pogledu natkriljuje sve ostale pokušaje u domenu nauke o znacima često diktirajući im kako da se metodološki i tehnološki organizuju. Jakobsonov projekat za prodor gramatike u poeziju i uključenje poetoloških istraživanja u lingvistiku³, kao i koncepcija strukturalne antropologije koju je razvio Klod Levi-Stros⁴ po ugledu na strukturalnu lingvistiku, u tom pravcu su istaknuti, ali ne usamljeni primeri.

¹ F. de Sosir, *Opšta lingvistika*, Beograd 1969, 25.

² Č. S. Pers je još 1868. objavio prvi projekat za istraživanje znakovnih sistema, i prvu teoriju znaka. — Isp. Ch. S. Peirce, *Collected Papers* 1, 2, Cambridge/Mass. 1931/1932.

³ R. Jakobson, *Lingvistika i poetika*, Beograd 1966.

⁴ K. Levi Stros, *Strukturalna antropologija*, Beograd 1986.

Nesumnjiv uspeh Jakobsonova i Levi-Strosova poduhvata — i kad im se oduzme ono što duguju teorijskoj konjunkturi strukturalizma — daje realnu podlogu za razmišljanje o odnosima među semiološkim naukama i o primenljivosti metodološke aparature jedne od njih u širim okvirima: o mogućnostima i ograničenjima takvog poduhvata. Metodološka preklapanja prirodna su posledica jedne osobenosti semioloških sistema koju sam drugom prilikom nazvao *semiološkim paradoksom*, a koja se ogleda npr. u činjenici da je jezik kulturna ustanova, dakle deo kulture, a istovremeno je sredstvo za njeno izražavanje, uključuje je, dakle, u sebe itd. No ta preklapanja služe često kao povod stručnjacima iz jedne oblasti da i druge znakovne sisteme uvrste bez ikakve rezerve u repertoar svojih istraživanja, i da ih smatraju predmetom lingvistike, informatike, teorije umetnosti ili sl. To donosi različite nesporedume.

Međudisciplinarni nesporedumi i sukobi neizbežni su naročito kod onih nauka koje se bave znakovljem homolognim u smislu da imaju zajedničke materijalne nosioce. Takve su npr. lingvistika, stilistika i poetika — discipline koje se često prepliću, sudaraju i uzajamno negiraju, ili se pak jedna od drugih ograđuju širokim prostorima »ničije zemlje« kojih se svaka od njih odriče optužujući drugu stranu za uskogrudi dogmatizam i aljkavost u obavljanju zadataka. De Sosiru pripada čast da je prvi uočio pravu prirodu znaka na osnovu koje će se moći definisati, klasifikovati, te disciplinarno distribuirati. To je njegova relacionalna struktura. Na jednom polu te strukture stoji ono što tvorac moderne lingvistike naziva *oznakom*, a na drugom ono što je *označeno* njome. »Lingvistički entitet postoji samo u spoju oznake i označenog; čim se uzme u obzir samo jedan od ta dva elementa, taj entitet iščezava... Niz zvukova ima u lingvistici vrednosti samo ako je podloga jedne ideje; uzet sam za sebe on je građa za fiziološke studije«⁵.

Isto je i sa označenim čim ga odvojimo od njegove oznake. Pojmovi kao 'kuća', 'beo', 'videti' itd. uzeti sami za sebe spadaju u psihologiju; oni postaju lingvistički entiteti samo spojeni sa akustičkim slikama; u jeziku *pojam je svojstvo fonične supstance, kao što je određen zvuk svojstvo pojma*.

Ali de Sosir svoju ideju niti je doveo do kraja, niti je pak sagledao sve posledice svog otkrića. Stoga je zapao u izvesne kontroverze, koje je on doduše pripisivao predmetu svojih ispitivanja, ali one su sadržane zapravo u njegovim objašnjenjima.

1) Prva kontroverza koju ćemo pomenuti, i najznačajnija po svom doseg, tiče se 'proizvoljnosti' jezičkog znaka⁶. »Veza koja spaja oznaku i označeno — naglašava on — *proizvoljna* je, ili, pošto mi pod znakom razumevamo celinu koja proističe iz spoja oznake i označenog, možemo reći jednostavnije: *lingvistički znak je proizvoljan*«.

⁵ F. de Sosir, *cit. delo*, 125. — Podvlačenja moja.

⁶ F. de Sosir, *cit. delo*, 85. — Podvlačenja delom moja.

Tako, na primjer, ideja 'sestra' nije vezana nikakvim unutrašnjim odnosom za niz zvukova *s-e-s-t-r-a*, koji joj služi za oznaku; ona bi isto tako mogla biti predstavljena ma kojim drugim nizom; dokaz su za to razlike među jezicima, pa i samo postojanje različitih jezika: označeno 'vo' ima oznaku *b-ö-f* /»boeuf«/ s jedne strane francusko-nemačke granice a *o-k-s* sa druge.

I zaista, međujezična, a još više unutarjezična sinonimija svedoči o mogućnosti koju jezik kao ljudska sposobnost, a i kao jedinstveni sistem, ostavlja pojedincu da npr. za ideju 'vo' upotrebi reč »vo«/»vol«, »boeuf«, »Ochs«/»Ochse« ili koju drugu. No tu se de Sosir susreo sa neprijatnim iznenađenjem: »Ako se u odnosu na ideju koju predstavlja, oznaka javlja kao slobodno izabрана, u odnosu na lingvističku zajednicu koja je upotrebljava, ona nije slobodna, ona je nametnuta.«⁷

Društvena masa nije konsultovana, i oznaka koju je jezik izabrao ne bi mogla biti zamenjena nekom drugom. Ta činjenica kao da sadrži u sebi jednu kontradikciju, i ona bi se familijarno mogla nazvati »prinudnom kartom«. Jeziku se kaže: »Birajte!« — ali se dodaje: »To će biti ovaj znak, a ne neki drugi.« Ne samo što bi individua, i kad bi htela, bila nemoćna da u bilo čemu izmeni već učinjen izbor, nego i mase ne mogu da vrše svoju suverenu vlast ni nad jednom reči: i one su vezane za jezik onakav kakav je.

E. Benvenist⁸, kritički prosuđujući de Sosirov pojam proizvoljnosti, smatra da je on proizvod »protivurečja između načina na koji Sosir definiše lingvistički znak i osnovnu prirodu koju tom znaku pripisuje«. Problem proizvoljnosti Benvenist na interesantan način isključuje iz semioloških istraživanja, postavljajući ga kao problem odnosa znaka prema predmetu. »Jer, ako se načelno — s pravom — postavi da je jezik *forma*, a ne *supstanca*, valja prihvatiti — a to je Sosir jasno potvrdio — da je lingvistika nauka o oblicima. Utoliko se, onda, nameće nužnost da se 'supstance' *sestra* i *vo* ostave van shvatanja znaka. A samo ako se misli na životinju 'vo', u njenoj konkretnoj i supstancijalnoj osobenosti, može se osnovano suditi da je 'proizvoljan' odnos s jedne strane znaka *böf*, a sa druge znaka *oks* i jedne te iste stvarnosti.«⁹

Proizvoljno je da za jedan znak, a ne za neki drugi, bude vezan određen element stvarnosti, a ne neki drugi. U tom smislu, i samo u tom, može se govoriti o kontingentnosti... Transponovan u lingvističke termine, to je metafizički problem slaganja između duha i sveta, problem kome će, možda, jednog dana lingvista moći da pristupi, ali je bolje da ga za sada ne dira. Postaviti taj odnos kao proizvoljan predstavlja za lingvistiku način da se brani od tog pitanja, kao i od rešenja koje mu govoreći subjekt instinktivno daje. Za govoreći subjekt između jezika i stvarnosti postoji potpuna adekvatnost; znak pokriva stvarnost, vlada njome; štaviše, on je ta stvarnost /*nomen omen*, tabui reči, magična moć je-

⁷ F. de Sosir, *cit. delo*, 89.

⁸ E. Benvenist, *cit. delo*, 56, 58.

⁹ E. Benvenist, *Problemi opšte lingvistike*, Beograd 1975, 56.

zika itd./ „U stvari, tačka gledišta subjekta i tačka gledišta lingvistike toliko su različiti što se toga tiče da tvrdnja lingviste o proizvoljnosti imenovanja ne pobija suprotno osećanje govorećeg subjekta.

Prema tome, »proizvoljnost postoji samo u odnosu na materijalni fenomen ili predmet i ne učestvuje u samom ustrojstvu znaka«¹⁰. Nasuprot tome, »ako posmatramo znak sam po sebi, i kao nosioca izvesne vrednosti, proizvoljnost je nužno eliminisana«¹¹.

Veza između oznake i označenog nije proizvoljna; naprotiv, ona je nužna. Pojam /»označeno«/ 'boeuf' u mojoj svesti je, neizbežno, identičan sa foničnim skupom /»znakom«/ bōf. A i kako bi moglo biti drukčije? Oba su bila zajedno utisnuta u moj duh, oni se, svakom prilikom, zajedno evociraju. Između njih postoji tako uska simbioza da je pojam 'boeuf' kao duša akustičke slike bōf... I obrnuto, duh prihvata samo onu zvučnu formu koja služi kao podloga predstavi koju on može da identifikuje, inače je odbacuje kao nepoznatu i stranu. Oznaka i označeno, mentalna predstava i akustička slika, jesu, dakle, u stvari dva lica jednog istog pojma i zajedno se odnose kao ono što se otelovljuje i otelovljeno. Oznaka je fonički prevod jednog pojma, označeno duhovno drugo lice oznake. Ta konsupstancijalnost oznake i označenog obezbeđuje strukturalno jedinstvo lingvističkog znaka.

Benvenist nas u stvari, sporednim putem, vraća »stanovištu 'govorećeg subjekta'«! Ali je propustio da skrene pažnju još na jedan materijalni element jezika — fonijsku građu u kojoj se on uobičajava u čulno pristupačan entitet pogodan za opštenje među ljudima. Ako prihvatimo da je predmetni odnos u celini *kontingentan*, i proizvoljan, ostaje nam ili da na relaciji fonična materija — akustička slika priznamo asimetriju, i time ljudsko saznanje u njegovoj ukupnosti relativiziramo; ili pak da akustičku sliku i fonijsku građu jezika stavimo nasuprot značenjskom sloju jezika. U oba slučaja se proizvoljnost nužno vraća u naše poimanje znaka.

Dalje, Benvenist je prevideo da između fonične materije i predmeta takođe postoji konsupstancijalni odnos. Ako pojava sestre fiziološkim putem izaziva glasovni sklop *s-e-s-t-r-a*, kao što misli L. Blumfild, u koncepciji jezika koja do danas nije u potpunosti pobijena niti sasvim odbačena¹², onda je zaludno raspravljati o psihičkim entitetima, jer njihova bi uloga bila nužno relativizirana.

Benvenistov pristup, kako vidimo, protivrečan je bar u onoj meri u kojoj je to i de Sossirovo objašnjenje proizvoljnosti. Ipak, njegova opaska da »objektivna motivacija imenovanja kao takva podložna je delovanju raznih istorijskih činjenica« nagoni na razmišljanje o *vrstama motivacije* znaka. Benvenist ovdje misli na predmetni odnos, o kojem je već bilo reči. Drugi je u vezi sa de Sossirovom »prinudnom kartom«: to je društveni odnos. Treći je odnos pojma i akustičke slike: to je psihološki odnos, koji je u krajnjoj instanci odraz druge dve.

¹⁰ E. Benvenist, *cit. delo*, 59.

¹¹ E. Benvenist, *cit. delo*, 60, 57.

¹² L. Bloomfield, *Language*, London and Aylesbury 1970.

a/ Objekti predmetnog sveta deluju na ljudski /i svaki drugi/ organizam raznovrsnim stimulima, i izazivaju u njemu odgovarajuće reakcije. Znakovni svet je zapravo deo realnog sveta čiji elementi, po Blumfildu¹³, imaju ulogu interkorporalnog transfera reakcija na mehaničke stimule, i to na taj način što izazivaju reakcije slične predmetima koje označavaju.

Nejezička /bolje: neznakovna — R. S./ reakcija nastaje uvek u onom organizmu koji prima stimulus... Suprotno tome, reakcija posredovana govorom /ili uopšte znakovnim stimulusima — R. S./ može se javiti kod organizma koji nije primio mehanički stimulus; organizam koji primi stimulus u stanju je /ako raspolaže sistemom znakova — R. S./ da postakne drugi organizam na odgovarajuću reakciju, a taj drugi organizam može biti osposobljen za reakcije koje nisu svojstvene prvom.

U tome je zapravo značaj jezika, kao znakovnog sistema, što posreduje u prenošenju predmetnih stimula od jednog lica drugom. »Provalija među organizmima govornika i sagovornika, diskontinuitet između dva nervna sistema, premošćuje se pomoću zvučnih talasa«. Jezik bi, po tome, bio prirodna pojava iskorišćena u svrhu prenošenja reakcija na spoljne nadražaje s jednoga ljudskog organizma na drugi.

b/ Interpersonalnost o kojoj govori Blumfild upućuje i na drugu osobenost znaka — na njegov socijalni karakter. De Sosir je, pozivajući se na D. Vitni¹⁴, i njegovo shvatanje jezika kao društvene ustanove, koja nimalo ne zavisi od prirodnih uslova u kojima egzistira, donekle kritikujući to shvatanje, utvrdio ipak da je jezik »konvencija, i svedeno je kakva je /materijalna — R. S./ priroda ugovorenog znaka«¹⁵. Njegove eksplikacije ipak su mnogo opreznije od krajnjeg zaključka, jer se iz njih vidi da je u znakovnim sistemima značajna i njihova materijalna /»prirodna«/ strana.

Prvo, nije dokazano da je sposobnost govora, onakva kakva se ispoljava kad govorimo, sasvim prirodna, to jest da je naš glasovni aparat načinjen za govorenje kao što su naše noge za hodanje. Lingvisti u tome nipošto nisu složni. Tako, na primer, Vitni... smatra da se mi služimo glasovnim aparatom kao instrumentom jezika slučajno, samo zbog udobnosti: ljudi su isto tako mogli izabrati gest ili upotrebljavati vizuelne slike mesto akustičkih. Nema sumnje da je ta teza suviše apsolutna... Vitni preteruje kad tvrdi da smo slučajno izabrali glasovne organe: oni su nam u neku ruku bili nametnuti.

c/ Kada E. Benvenist utvrđuje da su »pojam« i »akustička slika« — »zajedno utisnuti u moj duh« i da se »svakom prilikom, zajedno evociraju«, — on zaboravlja da istakne kako se to »utiskivanje« desilo. Nije nam potrebno dokazivati da se to postiže — učenjem. Jezik se, prema tome, učenjem usvaja i vežbom usavršava. Psihološki karakter toga procesa, a i jezičke prakse u tom odnosu, van svake je sumnje. Između Blumfildovog

¹³ L. Bloofield, *cit. delo*, 26—27.

¹⁴ W. D. Whitney, *Life and Growth of Language*, London 1875. — Izsp., F. de Saussure, *Cours de linguistique générale*, Paris 1976, ed. critical prep. par T. de Mauro, 334.

¹⁵ F. de Sosir, *Opšta lingvistika*, 19.

stimulusa i reakcije, prema tome, ne posreduje jedino fiziologija, već ljudska svest, i to u pretežnijoj meri.

Neć bismo mogli prihvatiti da je spoznaja nužnosti isto što i sama nužnost. Tu leži uzrok što »tvrdnja lingviste o proizvoljnosti imenovanja ne pobija suprotno osećanje govorećeg subjekta«, za kojega »između jezika i stvarnosti postoji potpuna adekvatnost«. Naučnom saznanju dostupna je istina, o kojoj čovek »govoreći subjekat« nije obavezan voditi brigu, da je prirodna osnovica jezičkog znaka nadopunjena debelim naslagama kulture. O tome na svoj način, smatrajući emociju prvobitnim semenom iz kojega se razvila ljudska misao, svedoči još J. G. Herder u čuvenom spisu o postanku jezika¹⁶.

Da je on /jezik — R. S./ čoveku prvobitno bio zajednička svojina sa životinjama, svedoče danas naravno više izvesni ostaci nego potpune ekspresije; ali ti ostaci su nedvosmisleni u sebi. Naš umetni jezik može jezik prirode toliko potiskivati, naš građanski način života i društveni običaji mogu maticu strasti tako ograničiti, sasušiti i posuvratiti koliko vam drago; duboki trenutak emocija, makar kako retko nailazio, dolazi opet do svog izražaja i oglašava se prirodnim zvukom pomoću intonacije.

Veštačko, ono što je on sam nadogradio, i prirodno, što je nasledio od svojih životinjskih predaka, prepliću se i sukobljavaju i danas u čoveku kao humanom biću, u njegovoj životnoj praksi, a takođe i u svim semio-loškim sistemima s kojima raspolaže. I relativizuju dejstvo jedna drugoj. Tu leži i uzrok i objašnjenje proizvoljnosti, svega ljudskog, pa i znaka.

2/ Druga kontroverza kod de Sosira javlja se u vezi sa pojmom *vrednosti* znaka i njenog odnosa prema *značenju*. Među njima ženevski učenjak konstatuje »paradoksalnu sličnost«¹⁷. Na jednoj strani, značenje je »samo druga strana auditivne slike. Sve što se zbiva, zbiva se između auditivne slike i pojma, u granicama reči posmatrane kao ograđeni prostor koji sam za sebe postoji«. Ali oznaka, na drugoj strani, funkcioniše ne u direktnom odnosu prema označenom pojmu, već tek u zajedničkom odnosu prema sistemu, »pomoću kojega se neki termin čini podesnim za izraz jedne ideje«¹⁸. »Njena /tj. oznake — R. S./ sadržina zaista je određena samo uz sudelovanje onoga što postoji van nje. Kao sastavni deo jednog sistema ona ima da nosi ne samo jedno značenje već i, pre svega, jednu vrednost, što je nešto sasvim drugo«¹⁹. Vrednost čine »fonične razlike koje omogućuju da te reči razlikujemo od svih drugih, jer te razlike nose značenje«²⁰. Vidimo da je vrednost osnovica i uslov značenja, ali da se od njega razlikuje: a/ vrednost čini splet korelacija u sistemu pomoću kojih se znak održava u njemu /npr. 'sestra': 'majka', 'baba', 'kći', 'unuka'; 'žena', 'devojka',

¹⁶ J. G. Herder, *Abhandlung über den Ursprung der Sprache*, Stuttgart 1973, 6—7.

¹⁷ F. de Sosir, *Opšta lingvistika*, 137.

¹⁸ F. de Sosir, *cit. delo*, 156.

¹⁹ F. de Sosir, *cit. delo*, 138.

²⁰ F. de Sosir, *cit. delo*, 141.

'udovica'; 'čovek', 'brat', 'otac', 'sin' itd./; b/ značenje je odnos oznake i označenog koji su ograničeni od drugih sistemom korelacija /'sestra' je ženska osoba u porodici koja nije ni 'kći', 'mati', 'baba'; miti 'snaha', 'tetka', 'strina' itd./.

»Ali tu je — po de Sosiru — i paradoksalan vid ovog pitanja: s jedne strane pojam čini dopunu i suprotnost auditivne slike unutar znaka, a, opet, taj isti znak, to jest odnos koji povezuje ta dva elementa, isto je toliko dopuna i suprotnost drugim znacima jezika«²¹. Mi tu ne vidimo nekakav paradoks: u pitanju su dva tipa jasno razgraničenih korelacija, jedne su interne i one konstituišu znak, a druge eksterne, distinktivne, i one razgraničavaju znak od drugih. Paradoksalno je u stvari opet de Sosirovo poimanje vrednosti, jer za razliku od navedene, druga njegova formulacija — gde znakovnu vrednost poredi sa ekonomskom — traži vrednost na relaciji između oznake i označenog. »Razlog je tome što se tu, kao i u političkoj ekonomiji, sučeljavamo s pojmom *vrednosti*; u obe ove nauke radi se o jednom *sistemu ekvivalentnosti između stvari različite prirode*: u jednoj radi i nadnica, u drugoj označeno i oznaka.«²²

Ovako shvaćen pojam vrednosti radikalno se razlikuje od prethodno opisanog. On se ne može razlikovati od pojma značenja alko ne uzmemo u obzir jedan momenat koji u navedenoj definiciji nije pomenut, a koji čini bit jezika kao »skupa lingvističkih navika koje dozvoljavaju jednom subjektu da razume i da ga drugi razumeju«²³. Konstitutivnim i distinktivnim korelacijama očito je da znak nije dovoljno okarakterisan! Alko se vratimo raspravi o tri odnosa što je o njima bilo reći pod /1/, primećujemo da dva tipa korelacija obuhvataju samo psihički odnos, a ne i druga dva: predmetni i društveni. Prvi je merilo jezičkih /i uopšte znakovnih/ funkcija; drugi, opirući se o ljudske potrebe i način njihova zadovoljavanja, čini vrednosnu skalu za odmeravanje tih funkcija, ali i drugih kvalitativnih svojstava znaka. Ova skala — posmatrana u grubim crtama — čini zapravo jezičku *normu*. Sada, u svetlu prethodnih objašnjenja, možemo razlikovati jezičku normu i jezički sistem. Norma je zapravo sklop znakovnih korelacija posmatram iz ugla društvenih odnosa; sistem je isti taj sklop gledan sa stanovišta predmetne stvarnosti. Osećamo u pozadini ove distinkcije između norme i sistema onu koju Herder čini između »prirodnog« i »veštačkog« u jeziku.

3/ Kontroverznom se de Sosiru čini i lingvistička jedinica kao takva. »Jedinica je fragment govornog lanca koji odgovara izvesnom pojmu; i jedna i druga su čisto diferencijalne prirode«²⁴. Ovu definiciju jedinice rodonačelnik moderne lingvistike izvodi iz »tvrđenja da u jeziku postoje samo razlike. Još više: jedna razlika pretpostavlja obično pozitivne termine između kojih se ona uspostavlja, dok u jeziku postoje samo razlike bez pozitiv-

²¹ F. de Sosir, *cit. delo*, 137.

²² F. de Sosir, *cit. delo*, 98.

²³ F. de Sosir, *cit. delo*, 95.

²⁴ F. de Sosir, *cit. delo*, 144.

nih termina»²⁵. Zatim ipak sledi objašnjenje da u jeziku postoji nešto pozitivno, i to je upravo jedinica.

Ali reći da je u jeziku sve negativno predstavlja istinu samo ako se govori o označenom i o oznaci ponaosob; čim se promatra znak u njegovoj sveukupnosti, nalazimo se pred *nečim pozitivnim* svoje vrste. Lingvistički sistem je niz razlika zvukova kombinovanih sa nizom razlika ideja; ali to stavljanje jednog prema drugom izvesnog broja akustičkih zvukova i isto tolikog broja isečaka u masi misli — rađa jedan sistem vrednosti. Taj sistem je ono što čini stvarnu vezu između foničnih i psihičkih elemenata unutar svakog znaka. Iako su označeno i oznaka, uzeti svako za sebe, čisto diferencijalni i negativni, njihov spoj je pozitivna činjenica. To je čak i jedina vrsta činjenica koje jezik sadrži, pošto je lingvističkoj ustanovi svojstveno upravo to da održava paralelizam između ta dva reda razlika.

Na druge misli u ovom citatu vratićemo se nešto kasnije. Sada ćemo se pozabaviti još koji trenutak pitanjem jedinice. Objašnjenje uz navedenu definiciju glasi da se ona sastoji upravo iz *obeležja*. »Kao i u svakom semio-loškom sistemu, tako i u jeziku, ono što sačinjava jedan znak sastoji se u onom što ga odlikuje«/144/. Ovo je u suprotnosti sa tvrdnjom da je znak »pozitivan termin«, a u skladu sa izjavom da su distinktivne korelacije značajna egzistencijalna činjenica znaka, dok je njegova unutrašnja građa — nevažna. »Ono što postoji od ideje ili fonične materije u jednom znaku manje je važno od onoga što postoji oko njega u drugim znacima«/143/.

De Sosisov argument za ovu tvrdnju otvara još jednu kontroverzu u njegovim shvatanjima, ali kontroverzu čije razrešenje će nam poslužiti da uočimo i još neke razlike između jezičkog sistema i norme. »Dokaz tome je — nastavlja on svoju misao na citranom mestu — da *vrednost* jednog termina može biti promenjena a da se ne dira u njegov smisao ni u njegove zvuke, prosto činjenicom da je jedan od susednih termina pretrpeo promenu.« Zamislamo sada termine u susedstvu onih o kojima autor »Opšte lingvističke« raspravlja samo koji pasus ranije²⁶. On tamo raspravlja o slobodi »koju subjekti uživaju što se izgovora tiče« — »u granicama gde zvuci ostaju međusobno razgovetni«.

Tako, na primer, u francuskom jeziku opšti običaj da se *r* izgovara iz grla ne smeta mnogima da ga izgovaraju tvrdo; jezik zbog toga nije nimalo pomućen; on traži samo razliku i ne zahteva, kao što bi se moglo pomisliti, da zvuk ima nepromenljiva svojstva. Ja čak mogu da izgovaram francusko *r* kao nemačko *ch* u *Bach, doch* itd., dok u nemačkom ne bih mogao..., pošto taj jezik zna za oba ta elementa i mora da ih razlikuje. Isto tako i u ruskom nema slobode za *t* u odnosu na *t'* /meko *t*/, jer bi to imalo za posledicu da se pomešaju dva zvuka koja jezik razlikuje /v. *zobopur* 'govoniti' i *zobopur* 'on govori'/, ali bi moglo biti više slobode što se tiče *th* /aspiriranog *t*/, jer taj zvuk ruski sistem fonema ne predviđa.

Osnivač fonologije N. S. Trubeckoj, govoreći o glasovnoj varijaciji u jezicima²⁷, dotiče se upravo i problema francuskog i nemačkog *r* i konsta-

²⁵ F. de Sosis, *cit. delo*, 145.

²⁶ F. de Sosis, *cit. delo*, 142.

²⁷ N. S. Trubeckoy, *Grundzüge der Phonologie*, Wien 1939, 41—47.

tuje ipak da je u ovim jezicima, za razliku npr. od italijanskog i španskog, u *normalnoj* upotrebi *r* koje se »izgovara iz grla«. E. Koseriu je, razmatrajući takve slučajeve, izgradio teoriju o jezičkoj *normi* (kao skupu medistinktivnih obeležja jezičkih jedinica²⁸). Normu Koseriu definiše kao »normalnu realizaciju sistema«, pri čemu je »od više varijanata (koje sistem dopušta obično dopuštena jedna, koja je sa stanovišta oblika ili značenja normalna, dok su ostale ili anormalne ili sadrže određenu stilsku vrednost«²⁹. Iako uvida ulogu društvene funkcije pri realizaciji norme, on ipak sužava njenu ulogu na izvestan broj slučajeva (npr. kod »stranog akcenta«), dok kod drugih misli da deluje »prirodna regulativa«, ista ona kojoj je podvrgnut jezički sistem. Prema onome što smo ranije govorili, jasno je da su normativna pravila izraz delovanja »društvene regulative«, a sistemska se oslanjaju na »prirodnu regulativu«.

Vratićemo se sada problemu jedinice, njenih obeležja i vrednosti. Koseriuovi argumenti protiv de Sosiroya shvatanja o obaveznom distinktivnom karakteru semioloških obeležja znaka vrlo su ubedljivi. I još više: svoju prepoznatljivost ona ne duguju isključivo odnosu znaka prema okruženju. Naprotiv, npr. »grleno« *r* jasno razlikujemo uhom od »jezičnog«, ili »tvrdog« *t* od »mekog« itd. To je zapravo »prirodna osnovica« distinktivnih funkcija. Druga je stvar da li će npr. »ruski sistem fonema« »predvideti« »aspirirano« *t*, »grleno« *r* ili sl., te da li će ti glasovi u njemu imati distinktivnu funkciju ili ne. Koja će distinktivna obeležja u datom jeziku biti »predviđena« kao distinktivna, koja će biti u rezervi, a koja će ostati sasvim neuposlana — to zaista ne zavisi od »prirodnih uslova«, tj. od rasnih karakteristika, etničke pripadnosti ili sklopa govornih organa normalnog čoveka /premešten u bilo koju jezičku sredinu čovek je u načelu sposoban da prihvati i njen jezik/ — već od »društvene regulative«. U književnim jezicima ta je regulativa po pravilu etabliрана »kodifikacijom«, tj. akreditacijom od strane određenih društvenih snaga. U jeziku pak kolokvijalnom ona se javlja kao ishod istorijskog razvitka i ima karakter opšteprihvaćenog sistema »navika«. U tom smislu ispravna je tvrdnja de Sosiroya o jeziku (kao »društvenoj ustanovi«).

Ako »stavljamo jedan prema drugom izvesnog broja akustičkih zvukova i isto tolikog broja isečaka u masi misli — rađa jedan *sistem vrednosti*«, kako ženevski lingvista tvrdi na ranije citiranom mestu, onda je time, na izvestan način, po svojoj *vrednosnoj dominantni*, okarakterisan jezik kao društvena ustanova posebnog tipa. Upitaćemo se stoga u koju vrstu društvenih ustanova on spada. Citiraćemo za sada samo dva mišljenja o tome, uz izvestan komentar.

a/ Prvo mišljenje koje nam se čini relevantnim u tom pravcu izneo je Mihail Bahtin u pokušaju da sa filozofskog gledišta definiše jezik³⁰. Taj

²⁸ E. Coseriu, *Sprachtheorie und allgemeine Sprachwissenschaft*, München 1975, 56—81.

²⁹ E. Coseriu, *cit. delo*, 78.

³⁰ M. Bahtin, *Marksizam i filozofija jezika*, Beograd 1980; — o autorstvu dela isp. predgovor.

sovjetski marksista izvanrednog senzibiliteta koji je svoje delo morao izdati pod tuđim imenom³¹, jezik svrstava u oblast ideologija. Po njemu — »sami osnovi marksističke nauke o ideološkom stvaranju — osnovi nauke o nauci, nauke o književnosti, nauke o religiji, nauke o moralu i dr., na najtešnji su način povezani s problemima filozofije jezika«/9/. Ideologija je, sa svoje strane, shvaćena kao semiološka aktivnost čovekova u celini: »Oblast ideologije podudara se sa oblašću znakova. Između njih se može staviti znak jednakosti. Gde je znak, tamo je i ideologija«/11/.

Bahtinovo shvatanje znaka očito je motivisano Marksovom opaskom o jeziku kao »neposrednoj realnosti mišljenja«: »Jezik je isto toliko star koliko i svest — jezik i jeste praktična, i za druge ljude postojeća stvarna svest, i jezik nastaje, kao i svest, tek iz potrebe, iz neophodnosti saobraćanja sa drugim ljudima«³². »Ideološki proizvod« po njemu je »deo stvarnosti /prirodne i socijalne/ kao što su fizičko telo, oruđe za proizvodnju ili artikal potrošnje«. Ali »on, osim toga, za razliku od pobrojanih pojava, odražava i prelama drugu stvarnost koja se nalazi izvan njega«, tj. nešto znači! »Sve ideološko ima značenje: ono predstavlja, slika, zamenjuje nešto što se nalazi izvan njega, tj. ono je znak. Gde nema znaka — tamo nema ni ideologije.«³³ Materijalnost znaka za Bahtina je upadljiva njegova crta.

Svaki ideološki znak nije samo odraz, senka stvarnosti, već i materijalni deo same stvarnosti. Svaka znakovna ideološka pojava data je u nekom materijalu: u zvuku, u fizičkoj masi, u boji, u telesnom pokretu i t. sl. U tom pogledu stvarnost znaka je potpuno objektivna i može se izučavati jedinstvenim monističkim metodom. Znak je pojava spoljašnjeg sveta. I on sam, i svi efekti koje on izaziva, tj. reakcije, radnje, i novi znakovi, koje on stvara u socijalnoj sredini koja ga okružuje, odvijaju se u spoljašnjem iskustvu.

Reklo bi se da Bahtin objašnjenje znaka nalazi u biološkoj vezi impulsa i reakcije na njega, poput Blumfilda. »Međutim — ističe on ipak — ideološko kao takvo ne može se objasniti niti iz nadljudskih, niti iz predljudskih, životinjskih korena. Njegovo stvarno mesto u biću jest u naročitom socijalnom, od čoveka stvorenom, *znakovnom materijalu*. Specifičnost njegova je baš u tome što se ono nalazi između organizovanih individua, što je ono *medijum* njihove komunikacije«/13/. Funkcionisanje jezika, i drugih ideoloških sistema, u krajnjoj je liniji omogućeno sistemom vrednosti, iz kojeg se izvode značenja: »Značenje se formira pomoću ocene, jer ocena određuje to što je dato predmetno značenje ušlo u horizont govornika, kako u neposredni, tako i u širi socijalni horizont date socijalne grupe. Ocena, nadalje, ima upravo stvaralačku ulogu u menjanju značenja. Promena značenja uvek je u suštini *preocenjivanje*: premeštanje date reči iz jednog vrednosnog konteksta u drugi. Reč biva ili unapređena u viši čim ili ražalovana u niži. Odvajanje značenja reči od ocene neizbežno dovodi do

³¹ Isp. prethodnu napomenu.

³² K. Маркс и Ф. Энгельс, Полное собрание сочинений, т. 3, 29.

³³ M. Bahtin, cit. delo, 9.

toga da se značenje, gubeći mesto u živom socijalnom postojanju /gde je uvek prožeto ocenom/, ontologizuje, pretvara u idealno biće odvojeno od istorijskog postojanja«/118/.

b/ Drugo mišljenje relevantno za naša istraživanja jest ono što ga zastupa engleski teoretičar T. S. Eliot o *kulturi*. On kulturu definiše kao »način života«, ali su njegove interpretacije daleko šire od pojma kulture tako shvaćenog, jer u sebe uključuju »vizuelizovane« oblike društvene sve- sti kao što su umetnosti, običaji, religija, pravo itd.³⁴

Pod 'kulturom' ja podrazumevam... način života jednog naroda koji obrazuje zajednicu na određenom prostoru. Kultura se vizuelizuje u umetnostima, u društvenom sistemu, u običajima i navikama, u religiji. Sve ovo uzeto zajedno ne čini kulturu /jer je kultura više jedinstvo što uključuje u sebe nazvane komponente — R. S./, ali mi često govorimo iz navike kao da je ovo ipak tačno. Te su pojave jednostavni delovi na koje se kultura može rastaviti kao što se ljudsko biće može rastaviti. Ali kao što čovek predstavlja nešto više od zbira različitih sastavnih delova njegove ličnosti, tako je i kultura više od zbira što ga čine umetnosti, običaji, religija uzeti zajedno.

Kultura se u ovoj svetlosti prikazuje kao semiološka pojava kako je sagledava Bahtin. »Vizuelizacija« nije ništa drugo nego opredmećenje duhovnih vrednosti u znakovnom materijalu. Značajno je, međutim, dodatno shvatanje Eliotovo da se kulturni fenomen ne ispoljava samo u odnosu duhovnoga elementa prema znakovnom materijalu s kojim je povezana kao označeno sa oznakom, već i u odnosu prema »višem jedinstvu«, prema opštem sistemu društveno overenih vrednosti kroz koje se prelamaju sve običajne, religijske, umetničke i druge činjenice. Raspravljajući npr. o umetnosti, Eliot je tretira kao jedinstvo međusobno povezanih fakata čiji se međudnosi, pojavom novog dela, u celini reorganizuju, na nov način uređuju, konstituišu u novu strukturu³⁵.

Postojeći /umetnički — R. S./ spomenici /jednoga kulturnog podneblja, društvene zajednice, klase i sl. — R. S./ obrazuju među sobom izvestan idealan poredak koji se modifikuje uvođenjem /uistinu novog/ umetničkog dela. A da bi se on održao i posle pojave novoga, *celokupan* postojeći poredak mora, makar i najmanje, da se izmeni; i time se odnosi, srazmere, vrednosti svakog umetničkog dela ponovo saobražavaju prema celini...

Eliot »na svetsku, evropsku literaturu, na literaturu jedne zemlje« gleda »ne kao na skup individualnih dela, već kao na 'organske celine', na sisteme prema kojima, i isključivo prema kojima, individualna književna dela i dela pojedinih umetnika dobijaju svoj značaj. Prema tome, postoji nešto izvan umetnika čemu on duguje lojalnost, čemu mora da se preda i žrtvuje da bi zadobio svoj jedinstven položaj. *Zajedničko nasleđe* i zajedničke pobude ujedinjuju umetnike svesno ili nesvesno...« Eliot nije

³⁴ T. S. Eliot, *Notes towards the Definition of Culture*, London 1972, 120.

³⁵ T. S. Eliot, *Izabrani tekstovi*, Beograd 1963, 43. — Podvlačenje spc. moje.

siguran da li je više jedinstvo obezbeđeno samo »jedinstvom pobuda«, dalkle pristajanjem na istomišljeništvo o sistemima vrednosti, na jedinstvenu normu, ili je ono na neki način »materijalizovano«. Tako, drugom prilikom, on to jedinstvo vidi u oblicima jezičke građe. Tamo on izjavljuje npr. da »svaka zrela literatura ima svoju istoriju: što ne znači, samo hroniku, zbir rukopisa i napisa ove ili one vrste, već sreden, mada nesvestan razvoj jezika kako bi se realizovao njegov vlastiti potencijal u okviru vlastitih ograničenja«³⁶.

Shvaćena doslovno, Eliotova tvrdnja opterećena je različitim teškoćama. Pre svega, književno delo nije bez ostatka svodljivo na lingvističku realnost i pored toga što je pomoću njega »vizuelizovano«. Dalje, i u vezi s tim, sa opšteg gledišta mnogo je manje važan »razvoj jezika« od razvoja društvene svesti itd. kao posledica pojave velikoga književnog dela. Tek ako na tu svest gledamo kao na »jezički potencijal«, na duhovnu građu koja se pomoću jezičkih oblika — bilo u svakodnevnoj komunikaciji ili u književnoj umetnosti — može na ovaj ili onaj način »vizuelizovati«, onda ćemo se složiti da književnost, umetnost, i znakovni sistemi u celini, svaki na svoj način oblikuju činjenice društvene svesti.

»Jezik je materijal književnosti« izjavljuje i J. Lotman u poznatoj raspravi o »strukturnalnoj poetici«³⁷. »Iz samog ovog određenja izlazi da je jezik za književnost materijalna supstanca, kao boja u slikarstvu, kamen u skulpturi, zvuk u muzici«. Ali jezik je, naravno, mnogo više nego fizička supstanca: on svojom znakovnom prirodom seže u duhovnu sferu, sistematizujući čovekovo saznanje o svetu. Sve ovo zajedno dospeva u orbitu umetničkog stvaranja.

Jezička struktura, imajući za cilj da sistematizuje znake kôda i da ih učini podesnima za predavanje informacije, u isto vreme kopira čovekove predstave o vezama koje postoje u objektivnom svetu. Jezička struktura predstavlja rezultat spoznajnog akta od ogromnog značaja. *Umetnik reči obraća se materijalu u kome su kondenzovani rezultati mnogovekovne čovekove delatnosti okrenute spoznaji života.*

Ovi rezultati ipak nisu u celosti sastavni deo jezika, mada u njegovu materijalu — akustičkom i semantičkom — doživljavaju »vizuelizaciju«. Moramo stoga i društvenu svest — sa semiološkoga gledišta posmatranu — definisati kao specijalan semiološki sistem »u kome su kondenzovani rezultati mnogovekovne čovekove delatnosti okrenute spoznaji života«. Vladimir Prop je, proučavajući jednu oblast te delatnosti o kojoj govorimo, oblast narodne bajke, uspeo izdvojiti elementarne »stalne veličine« iz kojih je izgrađena njihova »morfologija«³⁸: »Mi preduzimamo uporedno proučavanje njihovih /tj. bajki — R. S./ sižea. Radi poređenja izdvajamo sastavne delove bajki prema posebnim postupcima, a zatim bajke upoređujemo po njihovim sastavnim delovima. Kao rezultat dobija se morfologija,

³⁶ T. S. Eliot, *cit. delo*, 156. — Podvlačenje spac. moje.

³⁷ J. Lotman, *Predavanje iz strukturalne poetike*, Sarajevo 1979, 82, 84.

³⁸ Vl. Prop, *Morfologija bajke*, Beograd 1982, 26—27.

tj. opis bajke po njenim sastavnim delovima i odnosi delova jedni prema drugima i prema celini«. Valja napomenuti da su dometi Propovih istraživanja mnogo širi, jer on ne uzima u razmatranje pojedinačnu bajku, već više stotina njih što su sakupljene na sasvim određenom terenu. Tako je u stvari ustanovljen sistem »stalnih veličina« koje u tim bajkama figuriraju i iz kojih su one nastajale.

Takve »stalne veličine« mogle bi se izdvojiti ne samo kod ostalih oblika narodne književnosti³⁹, ili književnosti kao »idealnog poretka« kako je shvata Eliot, već i u drugim sferama društvene svesti. Dužni smo ipak učiniti jednu ogradu kada govorimo o oblicima društvene svesti. Te oblike nije moguće posmatrati ni kao skupine fizičkih predmeta, niti pak kao matematički uređene kodove. Takav sistem »radi u principijelno drugačijim uslovima. Pre svega, on se nalazi u neprekidnoj dinamici. Obim i karakter informacije koja se predaje, sama struktura kôda, neprekidno se menjaju. Pri tome ne može biti ni govora... da se svesnim aktom odbaci stari sistem kodiranja i zameni novim: postojeći sistem se neprekidno *stihijno* usložnjava«⁴⁰. Ovim rečima Lotman opisuje jezik, no njegov opis je primereniji činjenicama o kojima ovde govorimo.

Usudićemo se, da bismo se snašli u činjenicama, bar provizorno da odredimo pojam kulture i ideologije. Oba, po onome što smo o njima doznali u ovom kratkom obzoru literature, spadaju u semiološku sferu. I oba, u funkciji znakovnih činjenica, na neki način posreduju između »načina života« ljudi i materijalnih elemenata /zvuka, boje, gesta, gline, kamena, gipsa, drveta i dr./ pomoću kojih se on »vizuelizuje«. Tu posredničku ulogu oni obavljaju kao »kondenzovani rezultati mnogovekovne čovekove delatnosti okrenute spoznaji života« oblikovani u društvenoj svesti. Ti rezultati, kao i sama ljudska delatnost o kojoj teoretičar govori, u osnovi su dvojaki jer zavise od bar dva tipa pokretača: od ljudskih kreativnih sposobnosti, i/ili od organizovanog društva. Ono prvo karakteriše čoveka kao »prirodno« biće, sa svim njegovim fizičkim i umnim sposobnostima, i od onog trenutka kad se počeo izdvajati iz svoje okoline kao specifična vrsta živih bića. Ovo drugo karakteriše ga kao socijalno biće i javlja se od trenutka kad su ljudi »počeli živjeti u organiziranim zajednicama a ne više u skupinama i čoporima, stali se podvrgavati disciplini i koristili se raznim povoljnim prilikama koje im je pružao«⁴¹ život u zajednici. Od vremena, to jest, kad je čovek stupio u *civilizaciju*. To znači, ako je kultura opšti »rezultat mnogovekovne čovekove delatnosti okrenute spoznaji života« u celini i svim pojavnim oblicima, onda je ideologija onaj njen sastojak što prati kulturu civilizacije: *disciplina* podrazumeva prinudu i društvene *ustanove* što se bave očuvanjem discipline. *Ideologija* je, po tome, *institucionalizirana kultura*.

³⁹ Isp. N. Milošević-Dordević,

⁴⁰ J. Lotman, *cit. delo*, 85.

⁴¹ D. Maksimović, *O praštanju*, »Pesme«, Beograd 1966, 260.

Kada velika pesnikinja piše:⁴²

Nisam vlastelin ni sebar
koji se sveti,
koji vraća žaoku za žaoku,
sram za sram,
nož na srcu za nož na oku,
ja se po srcu ne upravljam,
ja sam car zarobljen zakonima
koje propisujem sam,

— onda se demarkacijske linije između »prirodnog« i institucionalizovanog, kreativnog i ideološkog, ukrštaju na dva nivoa. Na nivou ispričanog moćni samodržac »zarobljen je zakonima« koje sam propisuje, i tako postaje žrtva sopstvene funkcije. Na nivou poetske naracije otkrivamo pesnikovu snagu u slikanju ljudskih sudbina, snagu umetničke imaginacije i veličinu gemija. Ali čujemo i poziv da ljudsku sudbinu ne shvatamo uprošćeno i pravolinijski, jer i u tiranskoj negaciji ljudskosti krije se izvesno njeno, makar i zakržljalo biće.

**

Dalja diskusija o otvorenim problemima odvela bi nas suviše daleko od naše teme. Zato je nećemo nastavljati, nego ćemo se podsetiti da smo tokom izlaganja naišli na izvestan broj dihotomija na koje de Sosir nije obratio pažnju, te je stoga zapadao u teškoće. To su dihotomije značenje-vrednost, sistem-norma, kultura-ideologija itd. Sve su one zasnovane — direktno ili indirektno — na suprotnosti između dva tipa zakonitosti po kojima se ponašaju znakovne jedinice: na suprotnosti između »prirodne« i socijalne regulative. Čini se, na prvi pogled, da smo pred veoma jednostavnim rešenjem — sa ovoga gledišta — u pogledu razgraničenja stilistike od lingvistike, na terenu jezika, ili drugih semioloških disciplina, u drugim znakovnim sistemima. Ali kao što je jasno da društveno biće u ljudskoj prirodi danas uveliko prekriva i potiskuje u daleku pozadinu njegovu prirodnu osnovicu, isto je tako izvesno da i u semiološkim sistemima koji su čoveku na raspolaganju o njihovu prirodnom poreklu »svedoče danas naravno više izvesni ostaci«.

Pokazna okolnost zatamnjuje celokupnu sliku. I kao da nauku primorava da na znakovne sisteme gleda pre svega sa gledišta njihova društvenog značenja nego sa gledišta njihova unutrašnjeg ustrojstva. Ipak, na primeru nauke o jeziku možemo se osvedočiti u suprotno. Istoričarima nauke ostavljamo da odgovore na pitanje zašto je to tako. Jedino što možemo učiniti na ovome mestu, jest da konstatujemo veliko interesovanje istraživača za strukturu jezika i njegov razvoj. Ona druga, socijalna perspektiva, ukoliko se njome bavimo, oslanja se više na metodologiju nauke o društvu, a manje na onu semiologije. A semiološko izučavanje antropoloških činjenica — za to smo već naveli primer Jakobsona i posebno Levi-Strosa — još se u celini oslanja na iskustvo lingvistike. Pogledajmo samo Levi-Strosovo

⁴² Sir L. Woolley, *Počeci civilizacije* I/2, Zagreb 1966, 4.

učenje o »mitemi«. Pod tim je terminom on razumeo minimalne sastojke mita koje »počivaju na nizu binarnih ili ternarnih opozicija /što ih čini sličnim fonemama/, ali između elemenata koji su već ispunjeni značenjem na planu jezika... i koji se mogu izraziti pomoću reči iz rečnika«⁴³. »To su, bez sumnje, opet reči — domišlja se veliki antropolog, — ali sa dvostrukim značenjem: *reči od reči*, koje deluju istovremeno na dva plana, na planu jezika, gde svaika ima svoje posebno značenje, i na planu metajezika, gde se pojavljuju kao elementi jednog nadznačenja, koje se rađa samo iz njihovog spoja«. Teško da iza ovih reči možemo naslutiti činjenicu da je npr. sadržaj reči »kornjača«, u svesti indijanskog plemena »Crvena Kornjača«, čiju prvu instancu čini predstava životinjske vrste toga imena, u drugoj instanci usmeren u dva pravca: a/ u pravcu predstavnika te životinjske vrste, b/ u pravcu plemenske uzajamnosti »kornjača«. Kao što su akustička slika 'kornjača' i predstava kornjače u odnosu oznake i označenog, isto su tako, kod ovih ljudi, predstava kornjače i predstava plemenske uzajamnosti njihove u odnosu oznake i označenog.

Kao što je predstava kornjače u vezi sa apstrakcijom plemenske zajednice, tako predstava psa može biti u vezi sa predstavom uspeha u lovu, ili predstava lisice sa lukavstvom, medveda sa bahatošću itd. Svaka stvar koja nešto u izvesnom smislu simbolizira čini sa tim nečim znakovnu strukturu sličnu onoj koju čine jezička oznaka i označeno. A sistem mitskih simbola u tom slučaju u neku ruku odgovara npr. jezičkom sistemu. Tako je Levi-Stros u stvari uočio analogiju među semiološkim sistemima raznih tipova i mogućnost primene iskustava u izučavanju jednih od njih na terenu drugih. Drugo je pitanje, ipak, u kakvom su odnosu »prirodna« i »društvena regulativa« po kojima se upravlja jedan te isti sistem, npr. jezički: da li je, i u kojoj meri iskustvo u izučavanju jezika lingvističkim metodama primenljivo i u istraživanju stila. »Gramatika stila« je jedan mali test u tom pravcu. Ali nisam siguran da li je sve što je ovde, u ovoj knjizi, izneseno, usmereno na istraživanje stila, ili je izvestan broj članaka prosto semiološko istraživanje jezičkog fenomena u različitim funkcijama. Ali na to pitanje zasad i nema odgovora...

LINGUISTIK DES STILS

Resümee

Die Idee von der Zeichenstruktur brachte Saussure weder zu Ende, noch erkannte er alle Folgen dieser Entdeckung. Deshalb verwickelte er sich in gewisse Widersprüche des Zeichens (in der Willkür des Zeichens, in der Definition der sprachlichen Einheit, im Wert des Zeichens u. ä.). Er widmete seine Aufmerksamkeit nicht der Dichotomie System/Norm, Kultur/Ideologie usw., und sie beruhen, sowie Bedeutung/Wert des Zeichens und andere, auf dem Gegensatz zwi-

⁴³ K. Levi-Stros, *Struktura i forma*, štampano kao dodatak knjizi: VI. Prop, »Morfoloģija bajke«, Beograd 1982, 237.

schen zwei Typen der Gesetzmäßigkeit, nach denen sich die Zeichen auch verhalten: auf dem Gegensatz zwischen dem »natürlichen und sozialen Regulativ. Und auf den ersten Blick scheint eine sehr einfache Lösung hier vor uns zu sein — von diesem Standpunkt aus — hinsichtlich der Abgrenzung der Stilistik von der Linguistik, im Bereich der Sprache oder anderer semiologischen Disziplinen, in anderen Zeichensystemen. Der Autor stellt fest, daß wir in der Sprachwissenschaft eine Situation haben, die der entgegengesetzt ist, die von ihr verlangt wird; und man verlangt, daß man das Zeichensystem vor allem vom Standpunkt seiner gesellschaftlichen Bedeutung aus betrachtet und nicht vom Standpunkt seiner inneren Ordnung aus.

Kao što je predstava kornjače u vezi sa apstrakcijom plemenake za-
jednice, tako predstava psa može biti u vezi sa predstavom ugnosa u Jovu,
ili predstava biće sa likovnom, medved sa dahotom ili svašta svašta
kao npr. u izvesnom smislu simbolizira čini sa tim nekim znakovim stvar-
nosti ali onaj koji čine tekstu oznake i oznake. A sistem misli je
dola u tom slučaju u neku ruku odgovara nekom sistemu. Tako je
Lavi-Straus u stvari uoči analize u neku semiološki sistem razmišlja-
nje i mogućnost primene takave u razumijanju jednih od drugih na temelju
drugi. Drugo je pitanje je li u tekstu su odnosi »primarne« i »sekundarne«
već »tercijarne« po kojima se upravlja jedan te isti sistem, npr. jezik
da li je i u koji medij takovo u razumijanju jezik lingvističkim metod-
ima primenljivo i u istraživanju stila. »Gramatika stila« je jedan mali tekst
u tom pravcu. Ali nam stičem da li je sve što je ovde u ovom knji-
ževnom, kamerno na interpretaciju stila li je izvestan broj čitanka prosto
semiološko istraživanje teksta tektona u različitim funkcijama. Ali na
to pitanje zasad i nema odgovora...

...jednako kao što je predstava kornjače u vezi sa apstrakcijom plemenake za-
jednice, tako predstava psa može biti u vezi sa predstavom ugnosa u Jovu,
ili predstava biće sa likovnom, medved sa dahotom ili svašta svašta
kao npr. u izvesnom smislu simbolizira čini sa tim nekim znakovim stvar-
nosti ali onaj koji čine tekstu oznake i oznake. A sistem misli je
dola u tom slučaju u neku ruku odgovara nekom sistemu. Tako je
Lavi-Straus u stvari uoči analize u neku semiološki sistem razmišlja-
nje i mogućnost primene takave u razumijanju jednih od drugih na temelju
drugi. Drugo je pitanje je li u tekstu su odnosi »primarne« i »sekundarne«
već »tercijarne« po kojima se upravlja jedan te isti sistem, npr. jezik
da li je i u koji medij takovo u razumijanju jezik lingvističkim metod-
ima primenljivo i u istraživanju stila. »Gramatika stila« je jedan mali tekst
u tom pravcu. Ali nam stičem da li je sve što je ovde u ovom knji-
ževnom, kamerno na interpretaciju stila li je izvestan broj čitanka prosto
semiološko istraživanje teksta tektona u različitim funkcijama. Ali na
to pitanje zasad i nema odgovora...

...jednako kao što je predstava kornjače u vezi sa apstrakcijom plemenake za-
jednice, tako predstava psa može biti u vezi sa predstavom ugnosa u Jovu,
ili predstava biće sa likovnom, medved sa dahotom ili svašta svašta
kao npr. u izvesnom smislu simbolizira čini sa tim nekim znakovim stvar-
nosti ali onaj koji čine tekstu oznake i oznake. A sistem misli je
dola u tom slučaju u neku ruku odgovara nekom sistemu. Tako je
Lavi-Straus u stvari uoči analize u neku semiološki sistem razmišlja-
nje i mogućnost primene takave u razumijanju jednih od drugih na temelju
drugi. Drugo je pitanje je li u tekstu su odnosi »primarne« i »sekundarne«
već »tercijarne« po kojima se upravlja jedan te isti sistem, npr. jezik
da li je i u koji medij takovo u razumijanju jezik lingvističkim metod-
ima primenljivo i u istraživanju stila. »Gramatika stila« je jedan mali tekst
u tom pravcu. Ali nam stičem da li je sve što je ovde u ovom knji-
ževnom, kamerno na interpretaciju stila li je izvestan broj čitanka prosto
semiološko istraživanje teksta tektona u različitim funkcijama. Ali na
to pitanje zasad i nema odgovora...

...jednako kao što je predstava kornjače u vezi sa apstrakcijom plemenake za-
jednice, tako predstava psa može biti u vezi sa predstavom ugnosa u Jovu,
ili predstava biće sa likovnom, medved sa dahotom ili svašta svašta
kao npr. u izvesnom smislu simbolizira čini sa tim nekim znakovim stvar-
nosti ali onaj koji čine tekstu oznake i oznake. A sistem misli je
dola u tom slučaju u neku ruku odgovara nekom sistemu. Tako je
Lavi-Straus u stvari uoči analize u neku semiološki sistem razmišlja-
nje i mogućnost primene takave u razumijanju jednih od drugih na temelju
drugi. Drugo je pitanje je li u tekstu su odnosi »primarne« i »sekundarne«
već »tercijarne« po kojima se upravlja jedan te isti sistem, npr. jezik
da li je i u koji medij takovo u razumijanju jezik lingvističkim metod-
ima primenljivo i u istraživanju stila. »Gramatika stila« je jedan mali tekst
u tom pravcu. Ali nam stičem da li je sve što je ovde u ovom knji-
ževnom, kamerno na interpretaciju stila li je izvestan broj čitanka prosto
semiološko istraživanje teksta tektona u različitim funkcijama. Ali na
to pitanje zasad i nema odgovora...

...jednako kao što je predstava kornjače u vezi sa apstrakcijom plemenake za-
jednice, tako predstava psa može biti u vezi sa predstavom ugnosa u Jovu,
ili predstava biće sa likovnom, medved sa dahotom ili svašta svašta
kao npr. u izvesnom smislu simbolizira čini sa tim nekim znakovim stvar-
nosti ali onaj koji čine tekstu oznake i oznake. A sistem misli je
dola u tom slučaju u neku ruku odgovara nekom sistemu. Tako je
Lavi-Straus u stvari uoči analize u neku semiološki sistem razmišlja-
nje i mogućnost primene takave u razumijanju jednih od drugih na temelju
drugi. Drugo je pitanje je li u tekstu su odnosi »primarne« i »sekundarne«
već »tercijarne« po kojima se upravlja jedan te isti sistem, npr. jezik
da li je i u koji medij takovo u razumijanju jezik lingvističkim metod-
ima primenljivo i u istraživanju stila. »Gramatika stila« je jedan mali tekst
u tom pravcu. Ali nam stičem da li je sve što je ovde u ovom knji-
ževnom, kamerno na interpretaciju stila li je izvestan broj čitanka prosto
semiološko istraživanje teksta tektona u različitim funkcijama. Ali na
to pitanje zasad i nema odgovora...

...jednako kao što je predstava kornjače u vezi sa apstrakcijom plemenake za-
jednice, tako predstava psa može biti u vezi sa predstavom ugnosa u Jovu,
ili predstava biće sa likovnom, medved sa dahotom ili svašta svašta
kao npr. u izvesnom smislu simbolizira čini sa tim nekim znakovim stvar-
nosti ali onaj koji čine tekstu oznake i oznake. A sistem misli je
dola u tom slučaju u neku ruku odgovara nekom sistemu. Tako je
Lavi-Straus u stvari uoči analize u neku semiološki sistem razmišlja-
nje i mogućnost primene takave u razumijanju jednih od drugih na temelju
drugi. Drugo je pitanje je li u tekstu su odnosi »primarne« i »sekundarne«
već »tercijarne« po kojima se upravlja jedan te isti sistem, npr. jezik
da li je i u koji medij takovo u razumijanju jezik lingvističkim metod-
ima primenljivo i u istraživanju stila. »Gramatika stila« je jedan mali tekst
u tom pravcu. Ali nam stičem da li je sve što je ovde u ovom knji-
ževnom, kamerno na interpretaciju stila li je izvestan broj čitanka prosto
semiološko istraživanje teksta tektona u različitim funkcijama. Ali na
to pitanje zasad i nema odgovora...